

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume: 20 Issue: 1 Year: 2023

Illness as a divine punishment in the Hittite Empire

Hitit İmparatorluğu'nda ilahi bir cezalandırma yöntemi olarak hastalık

Pınar Kurşun Cengiz¹

Abstract

The Hittites, who were a political authority in the Anatolian II. millennium BC, not only changed the course of history, but also left deep traces in the history and culture of ancient Anatolia, Mesopotamia and Egypt. As in other ancient societies, religion was at the center of life in the Hittites, and it was the determining and shaping element of many issues from politics to economy, from daily life to relations with other nations. When they came to Anatolian lands, they added the gods of the local Anatolian peoples and the gods of the places they later conquered to the gods they brought with them, and as a result, they had a wide pantheon of gods, feasts and rituals. Since they think of the gods as human-shaped in their mental world, they assume that they have needs just like humans, and they take it upon themselves to serve the gods, make up for their deficiencies and entertain them. The Hittites thought that as long as the slave served his master and received security, shelter and food in return, they would be rewarded with peace, abundance, fertility, health and victory as long as they served the gods and kept them pleasant. In the opposite case; performing acts prohibited by the gods, such as a wrong or defect in the service that should be rendered to the gods,

Özet

M.Ö. II. binyıl Anadolu'sunda siyasi bir otorite varlık gösteren Hititler, hem tarihin seyrini değiştirmişler hem de antik Anadolu, Mezopotamya ve Mısır tarih ve kültüründe derin izler bırakmışlardır. Diğer antik çağ toplumlarında olduğu gibi Hititlerde de din, hayatın merkezinde yer almış siyasetten ekonomiye gündelik yaşamdan diğer milletlerle kurulan ilişkilere kadar birçok konunun belirleyici ve şekillendirici unsuru olmuştur. Anadolu topraklarına geldikleri zaman yanlarında getirdikleri tanrılara yerli Anadolu halklarının tanrılarını ve daha sonra fethettikleri yerlerin tanrılarını da eklemişler, netice olarak geniş bir tanrı panteonuna, bayram ve ritüel birikimine sahip olmuşlardır. Zihin dünyalarında tanrılarını insan biçimli olarak düşünmeleri sebebiyle onların da insanlar gibi ihtiyaçları olduğunu var sayarak tanrılara hizmet etmeyi, eksiklerini gidermeyi ve eğlendirmeyi kendilerine vazife edinmişlerdir. Hititler, kölenin efendisine hizmet etmesi ve karşılığında güvenlik, barınak ve yiyecek alması gibi tanrılara hizmet ettikçe ve onları hoş tuttukça karşılığını barış, bolluk, bereket, sağlık ve zaferle alacaklarını düşünmüşlerdir. Bunun tam tersi olduğu durumda; kölenin işleri yanlış yapması veya aksatması halinde karşılaşılabilecek kötü muamele

¹ Research Assistant Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, pkursun@ybu.edu.tr Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0676-0919>

such as ill-treatment in case the slave does wrong or delays the work, not performing the feasts on time, not being well-fed or clean, not paying attention to cleanliness, will of course bring along various punishments. In line with this belief, the gods came to their minds in all kinds of negativity that the Hittites experienced, and they did not think that there could be any other reason. So just as health, wellness and longevity are a blessing from the gods; Physical and mental illnesses are also deserved punishments. What needs to be done at this point is what was done wrong, and which god was angry with it. At this point, what needs to be done is to make various prophecies and make fortune-tellings by applying to the gods in order to determine what has been done wrong, which god is angry and what can calm the god. After the necessary determinations are made, in order to return to the old healthy days, prayers should be offered to the gods, sacrifices should be made, and mercy and forgiveness should be asked. In this study, which was prepared to reveal that diseases were perceived as a method of divine punishment in the Hittite Empire, cuneiform text translations were used. In this respect, firstly, the prophecy texts related to the subject were evaluated, then the prayer and ritual texts were examined, and the relevant parts of the texts were shared with the reader. As a result, the accuracy of the idea put forward has been determined from the examined texts and it has been clearly understood from the mentioned texts that they hold the gods responsible for the individual and social diseases that people suffer from

Keywords: Hittite; illness; punishment; magic; ritual.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

gibi tanrılara sunulması gereken hizmette bir yanlışlık veya eksiklik olması, bayramların vaktinde icra edilmemesi, kurbanların ve adakların besili veya temiz olmaması, temizliğe önem verilmemesi gibi tanrılar tarafından yasaklanan eylemlerin yapılması elbette çeşitli cezalandırma yöntemlerini beraberinde getireceğine inanmışlardır. Bu inanç doğrultusunda, Hititlerin yaşadıkları her türlü olumsuzlukta akıllarına tanrılar gelmiş bunun dışında bir gerekçe olabileceğini düşünmemişlerdir. O halde nasıl ki sağlık, sıhhat ve uzun ömür tanrılardan gelen bir lütuftur; fiziksel ve ruhsal hastalıklar da hak edilmiş cezalardır. Bu noktada yapılması gereken ise neyin yanlış yapılmış olduğunu, buna bağlı olarak hangi tanrının öfkeli olduğunu ve tanrıyı neyin sakinleştirebileceğini tespit edebilmek için yine tanrılara başvurarak çeşitli kehanetlerde bulunmak ve fallar baktırmaktır. Gerekli tespitler yapıldıktan sonra ise eski sağlıklı günlere dönebilmek için tanrılara dualar edip kurbanlar sunulmalı ve adaklar adanarak merhamet ve af dilenmelidir. Hitit İmparatorluğunda hastalıkların ilahi bir cezalandırma yöntemi olarak algılandığını ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu çalışmada çivi yazılı metin tercümelerinden faydalanılmıştır. Bu bakımdan ilk olarak konu ile alakalı kehanet metinleri değerlendirilmiş, ardından dua ve ritüel metinleri incelenmiş ve metinlerin ilgili kısımları okuyucuyla paylaşılmıştır. Netice olarak, irdelenen metinlerden ortaya atılan fikrin doğruluğu tespit edilmiş olup bahsi edilen metinlerden insanların muzdarip oldukları bireysel ve toplumsal hastalıklardan tanrıları sorumlu tuttıkları net bir biçimde anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hitit; hastalık; ceza; büyü; ayin.

1. Giriş

Anadolu'nun otokton halkı olmayan Hititler Anadolu coğrafyasına gelerek burada yaşayan Hattilerden etkilenmişlerdir. Hititler, başta Hatti dini, edebi, mitolojik unsurlarını sonrasında Hurri ve Luwi kültür öğelerini kendi kültürü ile harmanlamışlardır. Bu kültürel temel üzerine inşa edilen devlet, elde edilen askeri başarılar ve kurulan diplomatik ilişkilerle birlikte M.Ö. II. binyıl

Anadolu'sunun ilk merkezi yönetimi olmakla kalmamış aynı zamanda siyasi arenada söz sahibi olarak dönemin büyük güçleri arasında da yerini almıştır.

Hatti, Hurri ve Mezopotamya kültür ve dininden hissedilir bir biçimde etkilenen Hitit toplumunda bahsi geçen toplumların inançları kabul görmüş ve tanrılarına tapınılmıştır. Büyük kentlerin her birinin bir tanrının ikametgâhı olarak kabul edilişi ve hemen hemen her nesnenin, olgunun ve varlığın bir tanrısının olması Hitit panteonun homojen bir yapıya sahip olmadığını düşündürmektedir. Antropomorfik bir tanrı inancının hâkim olduğu toplumda insan biçiminde hayal edilen tanrıların bakımının yapılması büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple tapınaklarda ikamet eden tanrıların yıkanma, giyinme, beslenme ve eğlendirilmesi gibi maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarının giderilmesi için azami özen gösterilmiştir, zira insanoğlunun yaratılma amacı da tanrılara hizmet etmektir. Zamanın takibi hassas bir biçimde yapılarak bayramlar kutlanmış ve kurbanlar sunulmuştur. Başlarına gelen iyi ve kötü her şeyin müsebbibi olan tanrılara ayinler düzenlenmiş, kült gezileri düzenlemiş, yapılan planların uygulanabilirliği noktasında tanrılara danışılmıştır.

Bu bakımdan toplumun en üst tabakasından başlamak üzere en alt tabakasına kadar hayatın her alanında ve aşamasında din önemli bir yer tutmaktadır hatta hayatın tam merkezindedir; zira devlet teokratiktir. Toplum bireyleri ancak tanrıların ihtiyaçlarını giderdiği, onlara hakkıyla hizmet ettiği ölçüde tanrılardan değer bulur ve toplumda saygı görür. Doğum, ölüm, hastalık, savaş, barış, insan ilişkileri, tarım ve ticaret gibi insana ve topluma dair her şey dinî inanç ve ritüeller etrafında şekillenir. Refah, huzur, bolluk, bereket ve barışın tanrıların elinde olması fikri, dinin insanlar üzerinde korkutucu bir etki yaratmasına ve sonuçta insanların dinî vazifelerini eksiksiz ve düzenli yapma ihtiyacı hissetmişlerine sebebiyet vermiştir.

İnsanoğlu etrafında olup biten olaylara ve kaynağını bilmediği gerçekliklere bir anlam verme eğilimindedir, dolayısıyla gözle görülen bu durum ve olgular içinde bulunan görüş ve yaşayış tarzı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılır. Hitit toplumsal yapısını şekillendiren “efendilik-kölelik” ayrımının tanrılarla olan ilişkilere yansımalarının temel mantığı da budur (Goetze, 1929: 216-271; Süel, 1985: 159, Gurney, 1977: 1). İnanışa göre insanlar tanrıların köleleridir, öyleyse tanrıların her türlü ihtiyacı giderilmeli ve düzenli olarak hizmet edilmelidir. Nasıl ki toplumda "efendi" konumunda olan kimseler kölelerinden bekledikleri hizmeti gördükleri zaman ona güvenli bir barınak, yiyecek ve içecek verir, tanrılar da memnun edildikleri zaman insanlara barış, huzur, bolluk ve bereket verir. Bu bakımdan hukuki, sosyal ve ekonomik hayatta pragmatik bir yaklaşım sergileyen Hititlerin tanrılarla olan ilişkilerinin de bu temel üzerine inşa edildiğini ifade etmek mümkündür. Ünal, fayda temeline oturan bu ilişkiyi Romalıların “ben sana veriyorum ama bunun karşılığında sen de bana bir şeyler vermelisin” prensibine dayanan “*do ut des*” olarak adlandırılan çıkar ilişkisine benzetmektedir (Ünal, 2003: 78; Karauğuz, 2020:18).

İnsanların kendilerini tanrıların köleleri olarak kabul ettikleri, onların hizmetlerini görmekle yükümlü oldukları, temiz kurbanlar sunup bayramları zamanında kutladıkları ve tanrılara saygıda kusur etmediklerini açıkça ortaya koyan CTH 376 numaralı II. Murşili'nin veba duaları metni ayrıca tanrıların bir bakıma insanlara muhtaç olduklarını ortaya koymaktadır. Tanrılar tarafından gönderilen hastalık insanları bu şekilde yok etmeye devam ederse onların hizmetini kim görecektir? Dua metninin ilgili kısımlarında şunları okumaktayız:

“Arinna kenti tanrıçası sen saygın bir tanrıçasın. Hatti ülkesinde sen tanrıçasının tapınaklarına önem verilmiştir. Başka hiçbir ülkede senin bir tapınağın (bile) yok. Hatti ülkesinde senin bayramlarını ve kurbanlarını temiz ve pak olarak sunup dururlar. Dahası başka hiçbir ülkede böyle sunumları (ı biç) yapmazlar. Pak altın ve gümüşle süslenmiş tapınaklar sadece Hatti ülkesinde var. Başka hiçbir ülkede yok. Altın, gümüş ve değerli taşlardan kadehler ve hayvan şekli kaplar sadece Hatti ülkesinde var. Senin için (kutlanan) bayramlar olan ay, yıl bayramları, sonbahar, kış ve ilkbahar bayramlarını Hatti ülkesinde kutlarlar. Başka hiçbir ülkede kutlamazlar. Sen tanrım Arinna kenti tanrıçasına Hatti ülkesinde (özel bir) saygı gösterilmiştir. Hatti ülkesinde kölen kral Murşili sana özel saygı göstermiştir. Arinna kenti

tanrıçasının kurbanları ve bayramlarının aynısını kutlamaya icra edip duruyoruz. Sana her şeyin temizini verip dururlar. Dabası tapınağındaki altın ve gümüş(ler) saygı (ve hürmet içinde) koyulup yerleştirilmiştir.

Ey tanrılar siz ne yaptınız. Veba(nın yayılmasını) serbest bıraktınız. Hatti ülkesinin tamamı (etkilenip) öldü. Böylece somun ekmeğini ve adak sıvı kabını hiç kimse hazırlamıyor. Tanrının tarlasını (kimse) işlemiyor ve ekip biçmiyor. Tanrıların değirmeninde (çalışan) kadın değirmenciler somun ekmeklerini yapanlar da öldü. Tanrıların somun ekmekleri (artık) hazırlanmıyor. Abırdaki koyun ve sığırları (topladıkları) ağıllara ihmal ettiler ve sığır ve koyun çobanları da öldü. Ağıl ve abırı ihmal ettiler. (Artık bütün olumsuzluklar peşi sıra) geliyor. Tanrılara somun ekmekler, adak sıvı kabı ve koyun(lar) ihmal edilmektedir. Ay tanrılar geldiniz ve biz bu konuda suçlu tutunuz. İnsanoğluna doğru bir şekilde sunduğunuz hizmet artık yok. Siz tanrılar (işlenmiş olan) günahı görüyorsunuz...” (Karağuz, 2020: 115- 116)

Hedammu Şarkısı 8-24 satırları da CTH 376 numaralı metinde olduğu gibi Hitit İmparatorluğunda tanrılarla insanlar arasındaki çıkar ilişkisini ortaya koymaktadır. Metne göre insanoğlu tanrılara “neşe içinde ve isteyerek” libasyon yapmakta, somun ekmek ve arpa sunmakta, sedir ağaçları tütsülemektedir. Kumarbi'nin onları cezalandırması ise tanrıların bütün bunlardan mahrum kalması anlamına gelmektedir. Konu ile ilgili satırlar şu şekildedir:

“Bilgelik tanrısı [Ea] tanrılar huzurunda konuştu ve şöyle söylemeye başladı: “ Sen niçin [insanoğlunu] mahvediyorsun? Onlar tanrılara kurbanlar sunmuyorlar mı? Onlar sizin için tütsü kurbanı olarak sedir ağaç(ları) (yakıp) yükseltmiyor mu? Eğer sen insanoğlunu [mahvedersen, onlar tanrılara artık [tapınmak (için kurban sunmayacak)]. Hiç kimse artık senin için libasyon ya da somun ekmek sunmayacak. Gelip Kummiya Kentinin kahraman kralı Teşup bile sabanı (bereketsizlik için) sınımsız tutmak (zoruna kalacak) sürece, gelip Şauşa ile Hepat bile değirmen taşında (un) öğütmek zorunda kalacak”. (Dabası) bilgelik kralı [Ea], Kumarbi'ye şöyle söylemeye başladı: “Sen ey Kumarbi, niçin insanoğluna kötülük planlayıp (diliyorsun?) Ölümlü olan insan, bir yağın arpayı al[ıp] ve sen Kumarbi'ye hemen (onları) kurban (olarak) sunmaz mı? O(nlar), tapınmakta neşe içinde (ve isteyerek) Tanrıların Babası (sen) Kumarbi'ye hemen kurban sunmaz mı? Onlar (ayrıca) insanoğlunun denetmeni olan Teşup'a kurban sunmazlar mı? Ve onlar kral sıfatıyla Ea'ya çağırma mı? Gerisinde bilgelik koyuyorsun. [Sen (Kumarbi)] insanoğlunun göz yaşlarını ve kanını [...]” (Hoffner, 1998:52; Ünal, 2003: 79; Karağuz, 2021b: 127)

Bu iki metin dışında Kaşkaların Hatti Ülkesi'ni yerle bir ederek tanrılara sunulan hizmetlerin aksamasına sebep olması üzerine kayda geçirilen CTH 375 numaralı I. Arnuanda ve Kraliçe Aşmunikal'in tanrılara münacat metni, tanrıların insanlardan bekledikleri hizmet konusunda açık ve net bilgi vermektedir. Metinden Hititlerin tanrılara saygı ve sevgide gönüllü olduğundan, onların mallarını koruduklarından, gümüşü, altını, hayvan şeklindeki kaplar temin edildiğinden, temiz elbise sunusundan ve eskiyen elbiselerin bakımlarından şu şekilde bahsedilmektedir:

“Majeste, büyük kral Arnuanda ve büyük kraliçe Aşmunikal şöyle (dua okur):[ ] Arinna kentinin güneş tanrıçasına[...] Yalnız Hatti kenti siz tanrılara, (saygıda, küll törenlerini tertiplemede) gönüllü bir ülkedir. Temiz, tatlı, büyük kurbanları sadece biz, Hatti ülkesi olarak size (temin edip) sunduk. Siz tanrılara yalnız biz, Hatti ülkesinde saygı gösteririz. Sizin [tanrı]larımıza (bizim duyduğumuz) saygı (ve sevgiyi) hiç kimse gereği gibi göster(e)memiştir. Siz tanrıların mallarını (korumak), gümüşü, altını, hayvan şeklindeki kaplar ile elbiseleri (temin etme ve bakım noktasında) hiç kimse bizim gibi ilgilenmemiştir. Ayrıca siz tanrıların altın, gümüş heykellerinizi (ile birlikte), tanrı(heykelinin) vücudu üzerinde ve tanrıların eşyalarından (da) ne eskimiş ise onları bizim kadar kimse (tamir ederek) yenilemeye uğraşmamıştır. Ayrıca, siziz kurbanlarımızın temizlik meselesine bu denli hiç kimse özen gösterip uymamıştı. (Hatta) sizin günlük, aylık, yıllık kurbanlarımız ve bayramlarımızla böylesine hiç kimse (ilgilenip) yerine getirmemişti. [ ] Siz tanrılara, ben büyük kral Arnuanda ve büyük kraliçe (eşim) Aşmunikal her konuda saygı gösterdik. [ ] (Siz tanrılara) kurbanlık ekmekler ile libasyon şaraplarını verdiler. Ey tanrılar! Şarap kurbanları ile (tüm bunları) bilip (hatırlayınız) ...” (Karağuz, 2020: 110)

Diğer taraftan iyi hizmet gördükleri zaman insanlara karşı sevgi dolu ve cömert olan tanrılar, aslı görevlerin layıkıyla yerine getirilmemesi, kurbanların düzenli ve istenen şekilde

sunulmaması, ritüellerin ve bayramların zamanında veya eksik icra edilmesi gibi nedenlerle insanlara kızıp onları cezalandırabilmektedir. Bu inanaşa sahip olan Hitit halkı, başlarına gelen her türlü olumsuzluk, felaket, kuraklık, kıtlık ve savaşta başarısızlık gibi durumların tanrılardan geldiğine inanmış, bunun için rasyonel bir gerekçe arama ihtiyacı duymamıştır. Bu noktada Hititler için temel problem tanrıyı veya tanrıları neyin kızdırmış olduğunu çeşitli fallarla tespit ederek tanrının kızgınlığını geçirecek ritüeller yapıp kurbanlar sunarak üzerlerine gönderilen bu felaketlerin ve olumsuzlukların son bulması için af dilemektir.

Daha önce ifade edildiği üzere Hitit coğrafyasında din, hayatın her alanında ve aşamasında önemli bir yer tutmakta ve hayat, dinî inanışlar çevresinde şekillenmektedir. Yani hayatın referans noktası dindir. Bu bağlamda, M.Ö. II binyıl Anadolu'sunda tıp uygulamalarının ve uygulayıcılarının büyü ve dinle bağlantıları bulunmaktadır. Esasında Hitit toplumunda bir tıp biliminin varlığı tartışma konusudur. Güterbock, Hitit tıp metinleri incelendiğinde bahse söz konusu olan hastalıklara uygulanan temel tedavi yöntemlerinin temelde tanrılara sunuların ve çeşitli duaların eşlik ettiği majik uygulamalar olduğunu ifade etmektedir. Burada çeşitli otların karıştırılarak hazırlanması ile elde edilen drogların "hekim" veya "Yaşlı Kadın" tarafından çeşitli büyü ritüelleri eşliğinde hastaya uygulanması söz konusudur (Güterbock, 1962: 111-112).

Ünal, erken dönem Hint Avrupa kavimlerinde tıp uygulamalarının "din ve dolayısıyla rahiplerin hüküm sürdüğü toplumlarda büyüyle tedavi", "savaşçı toplumlarda bıçakla cerrahi tedavi" ve son olarak "tarımla uğraşan toplumlarda şifalı otlarla tedavi" uygulamalarına göre üç gruba ayrılabilirliğini ifade etmekte ve Hitit tıbbının ise bunlardan sonuncusuna dâhil olduğunu da eklemektedir (Ünal, 1980a: 477). Ona göre, bu bitkisel tedavilerin yanında dine dayalı olarak icra edilen büyü ile tedavi de Hitit tıbbında en fazla kullanılan yöntemdir (Ünal, 1978:100). Hitit toplumunda Sumerce ^{LÜ}A.ZU ideogramının sadece "doktor-hekim" anlamında kullanılmayarak daha kapsayıcı bir şekilde "doktor-katip-büyücü" anlamında kullanım görmesi Hititlerde dinin tıp üzerindeki etkisini göstermektedir (Ünal, 1980a: 480). Ünal son olarak Hitit tıbbının çağdaşları Mısır ve Mezopotamya tıbbı kadar gelişme gösterememiş olduğunu, hastalıklara neden olan hijyen konularına, belirli hastalıklara karşı kayıtsız ve bilgisiz olduklarını, önlem ve tedavilerin de majik ve kocakarı ilaçları olduğunu ifade etmektedir (Ünal, 1980a: 494).

Dinçol ise Ünal'ın Hitit tıbbı hakkında söylediklerine katılmamakta; Hititlerin sağlık konusuna hiç de kayıtsız olmadıklarını, kullanılan ilaçların kocakarı ilaçları kategorisine indirgenemeyeceğini ve kendilerinden üstün gördükleri Mısır'dan hekim talep etmelerinin bile sağlık konusunda bilinçli olduklarını göstermektedir (Dinçol, 1985: 7-8). Burde tarafından incelenen metinlerde 40'a yakın hastalığın adı zikredilmekle beraber bunların ayrıntılı tanımlarının yapılmış olması Hititlerin tıp konusunda belli bir bilinç seviyesinde olduğunu göstermektedir (Burde, 1974: 18 v.d.). Dinçol ayrıca hastalık tedavisinde bitkisel drogların kullanılabilmesi için ilaçların dozları, formülleri ve kullanımları hakkında bilgi sahibi olunması gerektiğini ve Hititlerin bu birikime sahip olduklarını belirtmektedir (Dinçol, 1985: 7). Son olarak Dinçol, hastalıklara karşı majik uygulamalara başvurmanın o zamanki tıbbî pratiğin bir parçası olduğunu, Hitit tıbbını o zamanki diğer toplumların ortak fikir yapısından kaynaklanan tıp uygulamalarına bakarak daha geri ya da günümüzün bilgi birikimine göre değerlendirecek ilkel saymanın haksızlık olacağını ifade etmektedir (Dinçol, 1985: 8).

Mevcut çivi yazılı metinlerden Hititlerde hastalıklara neden olan beş faktör tespit edilebilmektedir. Hititler, yeraltı dünyasında yaşayan kötü ruhların mağara, düden ve yer çatlaklarından çıkarak insanları olumsuz yönde etkileyerek hasta ettiklerine inanmışlardır. Bu duruma karşı tedbir olarak ise söz konusu kötü ruhların yeryüzüne çıkarmasına engel olmaya çalışmışlar, buldukları yerden hoşnut olarak yeryüzüne çıkma ihtiyacı hissetmemeleri adına kurbanlar sunarak çatlak, mağara ve yarıklardan yeraltına kurban kanı dökmüşlerdir (Ünal, 2003:78; Ünal, 1980a: 483). Diğer bir hastalık sebebi bedensel kirliliktir (*papratar*) (Karağuz, 2020: 24), bilhassa tapınak görevlilerin hijyen konusuna çok önem vermesi gerektiği KUB XIII 4 numaralı metinde kaydedilmiş olan "...ayrıca günlük kurban ekmeleklerini hazırlayanlar temiz olsunlar, onlar yıkanmış

(ve vücut kolları) kesilmiş olsunlar. Onlar (saç? sakal) kolları ve tırnakları kesilmiş olsun. Temiz elbiseler giyinmiş olsunlar. [Eğer (böyle) değil(seler) (günlük kurban ekmeklerini onlar) hazırlamasınlar. Tanrıların ruhunu ve bedenini [teskin eden]ler, onlar kurban ekmeklerini hazırlasınlar. İçinde kurban ekmeklerini hazırladıkları fırın süpürülmüş ve su serpilmiş olsun. Ayrıca (ekmek) bölme yerinin kapısına bir domuz ya da bir köpek yaklaşmasın. İnsanların ve tanrıların herhangi bir farkı (var mıdır?) Asla böyle bir (fark) yok(tur)...” (Süel, 1985: 23) ifadeleri ile açıkça belirtilmiştir. Aksi durumda yani tanrılara yapılan sunular, sunu yapanlar ve sunu hazırlanan mekân temiz değilse tanrılar öfkelenmekte ve çeşitli cezalar vermektedir. Burada dikkat çeken husus fiziksel kirliliğin yine dinsel inanışlara dayalı olarak düşünülmüş olmasıdır, insanlar bedenleri temiz olmalıdır çünkü aksi durumda tanrılar öfkelenmekte ve ceza olarak hastalık göndermektedir.

Bir diğer hastalık sebebi de ölü ruhların huzursuz edilmesidir. Gerekli kurbanların sunulmaması, öfkelerinin yatıştırılmaması çeşitli sebeplerden dolayı huzursuz olan ölü ruhlar, yaşayanlara çeşitli kötülükler yapabilir ve dahası insanları hasta edebilirlerdi. Kendilerinden kötülük ve hastalık gelebilecek ruhlar arasında haksız yere öldürülmüş insanların ruhları da bulunmaktadır, bu korkunun sebebi ise haksız ölümlerine karşılık kefarete elde etmek için insanları bir şekilde cezalandıracakları düşünülmektedir (Ünal, 1980b: 167-168).

Hititler döneminde Anadolu’da insanlara hastalık getirdiğine inanılan bir diğer faktör ise kara büyüdür. Her ne kadar Hitit coğrafyasında büyü yapmak 44. kanun maddesinde "Eğer bir kişiyi biri arındırırsa, <törenden> arda kalan şeyleri yakma yerine götürsün. Eğer birinin ekini alanına ya da evine götürürse büyü<dür> <ve> kralın yargısı <altına girer>" (İmparati, 1964:65) ve 170. kanun maddesinde "Eğer özgür bir adam bir yılan öldürürse ve (öldürürken) başka bir <adamın> adını söylerse, bir mina gümüş versin; eğer (bu işi yapan) bir erkek köle <ise>, işte tam o ölsün" (İmparati, 1964:159) yer alan hükümleri ile yasaklanmışsa da geniş bir büyü uygulama alanı olduğu günümüze kalan büyü metinlerinin çokluğundan anlaşılmaktadır. Eski Hitit Çağı’ndan itibaren tanrıların kızgınlığını, öfkelerini ve küskünlüğünü dindirmek, şifa bulmak, uzun ömür, kötü büyüyü bozma, kirlilikten arınma, dedikodu ve iktidarsızlıktan kurtulma, doğumu kolaylaştırma, tanrıları çağırma, cenaze, düşük yapmayı engelleme, cenazeler gibi büyüün genellikle tedavi edici, koruyucu ve kötülüğü uzaklaştırıcı etkilerinden faydalanmak için uygulanmıştır (Karağuz, 2022: 24-25; Beckman, 1999: 523). Diğer taraftan uygulanma şekli bakımından ak büyü ile paralellik gösteren kara büyü ise başkalarının hedef alınarak kötülüğü için bazı uygulamaların yapılmasıdır. Bu uygulamaların ise tanrıları öfkelenirerek insanları hastalıkla cezalandırmasına neden olduğuna inanılmaktadır.

Hititler tarafından en çok kabul gören hastalık gerekçesi dinî inanışların toplumdaki merkezi konumu ve öneminden ötürü tanrılarıdır. Başta Tanrıça İshara² ile oğulları Nergal, Leluani ve Jarri, Tanrıça Kamruşepa, İstamanaşsa ve Şakawaşsa (Ünal, 1980a: 483; Karağuz, 2022: 25) olmak üzere diğer tanrıların bayramları, kurban adakları, ritüeller gibi sorumlulukların doğru, özenli ve temiz bir şekilde zamanında yerine getirilmemesi, tanrıların ihmal edilmesi, öfkelenirilmesi, tapınakların temiz tutulmaması ve ruhsal kirlilik (*uastul*) (Karağuz, 2020: 24) benzeri sebeplerle öfkeleniriler bireysel veya toplumsal hastalıklarla insanları korkunç ve acımasız bir şekilde cezalandırdığına inanılmaktadır. Bu çalışmada amacımız ilahi bir cezalandırma yöntemi olarak kabahat işlemiş olan insanlara gönderilmiş olan hastalıklara çivi yazı metinlerden örnekler sunmaktadır. Bu konuya kaynaklık eden metinler kehanet/fal, dua ve ritüel metinleridir.

² Örneğin; *Kurkanzalı Zeliia şöyle (der): Bir insana tanrıça İshara (tarafından bir hastalık isabet ettirilirdi ve o hastalanırsa, sonradan (da) o (kişi) ölürse, onun kocası ekmeğe ve birayı (sunmak için) ölünün (rubu) için şöyle yapacağım (ve) şunları da şu şekilde (yerine) getirip koyacağım (diye) görevlendirilmiş idi?*. (CTH 783 I 1-4. Karağuz, 2022: 284) Hitit coğrafyasında hastalık ve şifa dağıtan tanrıça (Akad-Babil kökenli, Ugarit ve Hurritler vasıtasıyla Hitit panteonuna girmiş olan Yazılıkaya Açık hava Tapınağı’nın 50 numaralı rölyefinde tasvir edilmiş olan tanrıça *İshara*’dır. (Karağuz, 2020: 23) Tanrıça İshara hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat, L. (2008). Tanrıça İshara: VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 25-31 Ağustos 2008, 2. Ankara, Türkiye.

2. Kehanet Metinleri

Hitit İmparatorluğu'nda bireysel veya kitlesel hastalıklar mantıksal bir temele değil teolojik ve dogmatik bir temele oturtulmuştur. Hititlerdeki hastalık algısı ve hastalıkların insan eylemlerine bağlı olarak (işlenen günahlar, ihmaller gibi) ortaya çıkışı, tıbbî bilginin kaynağı, doktor rolündeki şahısların rahip veya büyücü oluşu bu görüşü destekler niteliktedir. Hastalıkların tanrılar tarafından verilen bir ceza olarak algılanışı ve tıbbin gelişmişlik düzeyi ile tespit edilemediğinden sorunun kökenine inmek için tanrılarla bir şekilde iletişime geçme ihtiyacı hissedilmiştir. Mevcut hastalıkların sebebinin, hangi tanrının kızdırıldığını veya neyin eksik/yanlış yapılmış olduğunu tespit ve teşhis etmek ve akabinde kızdırılan tanrı veya tanrılardan af dilemek amacıyla kehanete başvurulmuş, kuşların uçuşlarından, çeşitli kült aletlerinden ve organlardan medet umulmuş ve icra edilen uygulamalar kayıt altına alınmıştır. Hastalığın kaynak ve sebeplerini öğrenmek için pek çok soruyu içeren bu kayıtlar, bugün Hitit toplumunda hastalık-din-kehanet-büyü arasındaki bağlantıyı anlamada temel kaynaklardır.

Hastalık hakkında bilgi edinmek amacıyla kehanete başvuru ilk fal metni CTH 566 (KUB XXII 70 = Bo 2011) numaralı Aruşna kenti tanrısına yapılan çeşitli konulardaki et falı sorgularını içeren metindir. Metinde başta kralın hastalık sebebi olmak üzere saray entrikaları gibi diğer birçok meselede tanrıya peş peşe sorular sorularak kehanet malzemesi olan et üzerinden gözlemler ve yorumlar yapılmaktadır. Metnin hastalık sorgusu ile ilgili giriş kısmı şu şekildedir:

“Majestemin (fenalaşıp) hastalanması meselesine gelince... Majestemin hastalığı bakımında Aruşna kenti tanrısına herhangi bir şekilde (fal açıp) fala bakılmamıştı. (Ey) tanrı, (sen bu meseleden dolayı) mı kızdın (acaba? Eğer gerçekten bu meseleden dolayı kızmış isen) ilk et (üzerindeki) alametler iyi gözüksün. Gerideki (şekiller ise) olumsuz olsun. (Şükürler olsun ki) ilk et falı olumludur. (Ama et falı üzerindeki iki alameti olan) zî(zahî) ve şurîş olumsuz (görülüyor). Gerideki et falları (ise) □ olumsuz; (Sen) Aruşna kenti tanrısı(nın) bu hastalık konusunda kızması meselesini fal vasıtasıyla tespit etmeye gelince, (sen, ey) tanrı tapınağın içinde kızmışsın (ki) et alametleri olumsuz olsun. Sol taraftaki (alamet olan) şişkinlik olumsuz...” (Ünal, 1978:100; Karauğuz, 2021:99)

Metinden anlaşıldığı kadarıyla kralın hastalanmasının sebebi olarak ilk önce Aruşna kenti tanrısının kızdırılması sorgulanmaktadır. Tanrının öfkelenmişliğinin tespit edilmesinin ardından tanrının neyi kızdırmış olabileceği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Metnin devamında tanrıya sorulan sorulardan sarayda işlerin yolunda gitmediği ve kraliçenin de dâhil olduğu çeşitli entrikaların döndüğü anlaşılmaktadır. Burada bahsi edilen kral III. Hattuşili (Ünal, 1978: 100) veya IV. Tudhaliya (Karauğuz, 2021: 99) olmalıdır. Bu kehanet metninden sonra hastalığın sebebinin doğru tespiti ile kralın iyileşip iyileşmediğine dair bir bilgi mevcut değildir.

İsmi kaydedilmemiş olan bir Hitit kralının ateşli bir hastalığa yakalanması sonucunda kehanet falı bakılmıştır. CTH 577 numaralı çivi yazılı vîlgili satırlarda şu ifadeler okunmaktadır:

“Majestem Nerik ülkesine gelip (kentin) merkezinde kaldığı sürece ateşli hastalık) majesteme isabet etmeyecekse et falları olumlu olsun (ama) olumsuzdur. Majeste (buluşmuş) ateşli (hastalığın sebebinin) fal vasıtasıyla tespit edilmesi konusuna gelince, (majestem) orada, Nerik ülkesinin merkezinde (bulunduğu) sürece ateşli (hastalıkla) orada karşılaşacak mı? (Eğer böyle olacaksa) toy kuşu (alameti) olumsuz olsun. (Şükür ki) olumsuzdur.” (CTH 577 I 1-8. Karauğuz, 2021:121-122)

Büyücü kadından aynı şekilde fal sorusu (soruldu). Talih falı olumlu olsun tanrı tüm rubu alı ve onu öfke (sembolüne) koydu. (Fal sonucu) olumsuzdur. Bu toy kuşunun olumsuz olması konusuna ilgili olarak ey tanrı, majestem için bu ateşli) i (hastalığı geçireceğini) görüyor musun? (O zaman) toy kuşu falı olumsuz olsun...” (CTH 577 I 18-25. Sakuma, 2009: 48-54; Karauğuz, 2021:122)

Bu satırlarda büyücü ilk olarak majeste kralın Nerik kentinde ateşli bir hastalığa tutulup tutulmayacağını sormaktadır, ardından sorulan ilk soru bunun tanrının öfkesinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı meselesidir. Metnin devam eden satırlarına sorular devam etmekte hangi tanrının kızdırılmış olabileceği tespit edilmeye çalışılmaktadır:

“Herhangi bir tanrı majesteme ateş(li hastalık musallat) eder(-se), kâhin ve büyüücü kadın tarafından fal vasıtasıyla (bu mesele) araştırılacak. (Şükür ki) olumsuzdur. Hangi tanrının (bu meselede rolünün olduğunu) fal vasıtasıyla (yeniden) araştırdık. Arinna kenti güneş tanrıçası fal vasıtasıyla tespit edildi. Sonuç, olumsuzdur. Başka herhangi bir tanrı (da) kızmış mıdır? Adı geçen hastalığı bizçat o mu yapmıştır? (Öyleyse) et falları olumsuz olsun; zehilipşiman olumsuzdur.” (CTH 577 II 18-28. Karağuz, 2021:124)

Anlaşıldığı üzere Hitit coğrafyasında hem şifa hem hastalık verdiği inanan Arinna kenti güneş tanrıçası bir sebepten öfkelenmiş ve hastalık vermiştir. Bundan sonra yapılması gereken çeşitli sorular sorarak tanrıyı sınırlendiren şeyi tespit ederek tanrıçayı yatıştırmak için kefarete ödemek ve adakları yerine getirmektir:

“Arinna kenti güneş tanrıçası oğlunun fal vasıtasıyla tespit edilmesine gelince, adaklar yüzünde mi (böyle olmuştur)? Öyleyse et falları olumsuz olsun; SAG.ME olumsuzdur. Eğer, ey Arinna kenti güneş tanrıçası, oğlunun (yerine getireceği) adaklar nedeniyle mi kızdın? (Eğer böyleyse) et falları olumlu olsun; ni(pşauri) ve sağda ağz olumsuzdur. Bu sonucun ortaya çıkması (konusuna) gelince sen ey tanrıça sana (karşı) dikkatsiz davrandığım için mi kızdın? Öyleyse et falları olumsuz olsun. Taht soldadır (fal sonucu) olumsuzdur. Ey tanrıça sadece bundan dolayı öfkelenmişsen ve sana karşı dikkatsiz davranmışsam, keza et falları olumlu olsun. Etler sıkışmış(tur). Onun gerisindeki zı(zahı) olumludur... (CTH 577 III 10-12. Karağuz, 2021:125)

3. Dua Metinleri

Bu kategoriye dâhil edilebilecek olan metinlerde herhangi bir kehanet veya fal soruşturması söz konusu değildir, aksine mevcut hastalığın tanrılar tarafından gönderildiğine açık bir inanış bulunmakla beraber herhangi bir kefarete, adak veya sunu olmaksızın tanrıdan acıma ve merhamet istenmektedir. CTH 372–374 numaralı bu metin grubunun Orta ve Geç Hitit döneminde kayda geçirildiği düşünülmektedir (Singer, 2002: 30). Bunlardan ilki olan CTH 372 numaralı metin diğer versiyonlardan en modern ve en korunmuş olanıdır, kim olduğu bilinmeyen fakat ilgili yerde geçen ifadeden bir bey olduğu anlaşılan ölümlünün yaşadığı hastalık sebebiyle tanrıdan şifa dileyişini aktarmakla beraber “insan-köle” anlayışı çerçevesine tanrıların insanlardan beklediği hizmetleri aktarması bakımından da önemlidir. Söz konusu şahıs, tanrılara sunması gereken hizmetlerde bir eksiklik veya hata yapmadığını, bugün bulunduğu konumu tanrıya borçlu olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“(Ey) tanrı(m) annem beni doğurduğundan beri sen beni büyütürken yetiştirip durdun. Tanrım ismimi ve beyliğimi insanlar arasında gördün (ve beni yücelttilen). Sen tanrım (benim için) iyiyi (kötüden) ayırdın. Kendi başıma (bir) tırmığın yaptığı (ber şey gibi) sen tanrım bana (ber şeyi) öğrettin. Tanrım, ölümlü olan beni, sen rubunun hizmetkârı olarak çağır(ıp tuttun.) Çocuk(luğumdan beri) tanrımın merhametinin farkında değil miyim ve onu tanıyamıyorum muyum sanki? (Oysaki) tanrımın bilgeliğini ve merhametini hepten (bilip, görüp) tanıyorum. [Tanrımın] ismi (üzerine) [hiçbir zaman yemin etmedim]. [kesinlikle] yemi[ni de bozmadım]. Tanrım [için] kutsal (olanı ve haram lokmayı) asla yemedim. Asla bedenime bir leke sürüp kirlilemedim. Abırdaki sığırı kesinlikle kesip (kendim için ayırmadım). Yine ağıldaki koyunu kesip (kendim için ayırmadım). Ekmeği buldum (ama) onu gizlice hiçbir şekilde tek başıma yemedim. Suyu buldum (ama) onu gizlice hiçbir şekilde tek başıma içmedim...” (CTH 372 II 16-39. Singer, 2002: 37-38; Karağuz, 2020: 100)

Metnin ilgili satırlarından Hitit coğrafyasında yaşayan bir insanın tanrının ismi üzerine yemin edildiği zaman yeminin bozulmaması, tanrılar için kutsal olanı ve haram yenmemesi, insanların bedenlerini kirlilememeleri, ahırdaki sığırı, ağıldaki koyunu, ekmeği ve suyu kendileri için ayırmamaları gerektiği, aksi halde ceza almanın normal olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Devam eden satırlarda zaten kısa olan insan ömrünü daha fazla hasta geçirmek istemeyen hasta şahıs, tanrıdan işlediği günahı ve tanrısının kendinden neden yüz çevirdiğini, neden artık sesini duymadığını kendisine bir şekilde bildirmesini istemektedir:

“...Şimdi sağlığıma kavuşsam sen tanrının sayesinde iyileşmez miyim? Dinleşirsem sen tanrının (ilahi) sözünle dinleşmez miyim? Gerçekten yaşam ölüm ile ölüm de yaşam ile bağlantılıdır. İnsan yaşamı sonsuz değildir. Kısa (bir) [dönemdir]. Yaşamın günleri sayılıdır. (Ölümlü) insanoglu sonsuza kadar hayat sürse (bile) insana kötü bir hastalık bulaşınca ona bir şikâyetle bulunmayacak mıydı? Şimdi tanrım kalbini ve ruhunu içtenlikle bana açsın. Günahım ne (ise) bana söylesin. Böylece onu iyi bileyim. Tanrım bana rüyada söylesin. Tanrım kalbini bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece onu iyi bileyim. Kadın kâhin bana söylesin ya da güneş tanrısının rahibi karacığır (fali ile) bana söylesin. Tanrım kalbini ve ruhunu tümüyle içtenlikle bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece onu iyi bileyim. Kuvvetli bir saygı (duyma hissini) tanrım bana sen verdin. Güneş tanrısı herkesin çobanıdır, mesajın tatlıdır. Bana (şimdi) kızgın ve beni umursamayan tanrım tekrar beni dikkate alsın. Bana hayatımı bağışlasın. Evime (musallat olan) bir hastalığı yenemeyeceğimden (dolaylı) ev(imi) kaygı (ve korku) sardı. Ruhum da başka bir yere doğru kayıp duruyor. O gün (geldiği) zaman[ ]. Ben bişşat (orada) olacağım. Yıl içinde görülen hastalık canımdan bezdirdi. Tanrım (yalvararak bu durumu) sana arz edip duruyorum...” (CTH 372 II 40-69+ III 1-4. Singer, 2002: 38-39; Karauğuz, 2020: 100-101)

Metnin son kısmında hasta kişi edebi bir dille içinde bulunduğu durumun vahametinden yakınmakta ve tanrıdan af dilemektedir:

“Geceleyin yatağında hiç tatlı bir rüya (görmediğim gibi o, beni mutlu edip) esir almıyor ve bana ismim iyi bir şekilde ifşa ed(il)miyor. Koruyucu tanrının sözü bana dinçlik [ve] vermiyor. Tanrımın, anamın rahminde kendimle (ilgili bir) hastalığı geçirip geçirmediğimi hiçbir şekilde bir kadın kâhine bile sormadım. Şimdi tanrının huzurunda affımı isteyeceğim. Tanrım beni duy. Kralın kapısında beni istenmeyen bir adam yap(ma)dın. İnsanoglundun önünde beni itibarsız hale getir(me)din. Sen tanrı benim (hem) babam / (hem de) anamsın. (Başka) tanrım yok. Sen tanrım bana anne ve baba gibisin. Üzümlere (acılar içinde kıvrılarak) toz toprak içinde alaşağı olup gidiyorum. Yaşat beni ve günah işlemeyi tamamen (benim üzerimden) düğümleyip kaldır. İnsanı özgür bırak. Beni (de) iyi bir yerde tut. Beni denizden yukarı çek. Su gibi akıyorum, nerde olduğumun farkında değilim. Bir kayık gibi nebirden (ne zaman) karaya (vurup) çıkacağımı bilmiyorum. Tanrım seni övüyorum, suçumu bağışla ve (benim gibi) adama iyi gözle bak. Tanrım bu sözler soğuk su gibi (senin) kalbini yatıştır...” (CTH 372 III 5-37+ IV 1-23 Singer, 2002: 39-40; Karauğuz, 2020: 102-103)

Bahsi geçen metin grubunun CTH 373 numaralı bir diğer dua metninde tanrıya yakaran şahıs Kizzuwatna'ya rahip olarak atanan I. Tudhaliya ve Nikalmati'nin oğlu Kantuzzili'dir (Singer, 2002: 30). Metinden Kantuzzili'nin yakalandığı hastalığın tanrıya karşı işlediği bir günahın cezası olarak verildiğine olan inancı açıkça anlaşılmaktadır. Kantuzzili, tanrılara hizmette kusur etmediğinden ve gizlice hiçbir şey yapmadığından bahsetmektedir:

“Hangi tanrı kızmışsa gözünü (de o) yana (ve) diğer yana çevirirse Kantuzzili'nin yapacağı şeye izin vermiyor o tanrı nasıl yere ve gökte sen güneş tanrısı onunla (birlikte) yürü. Git ve o tanrıma söyle (ki) Kantuzzili'nin (bu) sözlerini yeniden iletip ona anlat...Abırdaki koşum öküzümlü kesinlikle ayırıp (kendim için kesmedim). Yine ağıldaki koçu kesinlikle ayırıp (kendim için kesmedim). Ekmegi buldum (ama) onu gizlice hiçbir şekilde tek başıma yemedim. Suyu buldum (ama) onu gizlice hiçbir şekilde tek başıma içmedim. Şimdi sağlığıma kavuşsam sen tanrının sayesinde iyileşmeyecek miyim? Dinleşirsem sen tanrının (ilahi) sözünle dinleşmeyecek miyim? Yaşam ölüm ile ölüm de yaşam ile bağlantılıdır. İnsan yaşamı sonsuz değildir. Yaşamın günleri sayılıdır. (Ölümlü) insanoglu sonsuza kadar hayat sürse (bile) insana kötü bir hastalık bulaşınca ona bir şikâyetle bulunmayacak mıydı(m)?...” (Ö.y.1-5+15-23. Singer, 2002: 31-32; Karauğuz, 2020: 103-104)

Tanrıdan merhamet dileyen Kantuzzili, geceleyin yatağında huzurlu bir uyku uyuyamadığından ve ruhunun başka bir yere akıp gittiğinden güneş tanrısına şikâyet etmekte ve kendisine kızarak hastalık veren tanrının neden kızdığının söylemesini istemektedir:

“...Şimdi tanrı kalbini ve ruhunu bana tüm içtenliğiyle açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece ona iyi muamele edebileyim. Tanrı bana rüyamda söylesin. Tanrım kalbini bana açıp günahımı (ne ise) bana söylesin. Böylece ona iyi muamele edebileyim. Kadın kâhin bana söylesin ya da güneş tanrısını rahibi karacığır (fali ile) bana söylesin. Tanrım kalbini ve ruhu tümüyle içtenlikle bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece ona iyi davranayım. [Kuvvetli bir saygı] (duyma hissini) tanrım bana sen (kazandırıp) tekrar ver. Güneş tanrısı sen herkesin çobansın. Bana kızgın olan ve beni umursamayan

tanrım tekrar beni dikkate alsın... Bana bayatımı bağışlasın. Bana hastalığı veren tanrım bana merhamet etsin. [Hastalık] ile tanrı huzurunda mücadele edeyim... Hastalık yüzünden evim sıkıntılı (ve endişeli) bir ev halini aldı. Sıkıntı yüzünden rubum başka bir yere akıp duruyor. Yıl (boyunca) hasta olan biri gibiydim. Şimdi hastalığımın sıkıntılı ve uzun (günlerini) tanrım, sana söyleyip (abvalimi sana şikâyet edip) duruyorum. Geceleyin (yattığımda) yatağımda güzel (ve boş) bir düş (bile rüyama) girmiyor. Benim için bir iyilik (bile) ortaya çıkmıyor. Şimdi kendi gücünü ve koruyucu tanrının gücünü birlikte kullanın. Tanrımın (huzurunda) anamın rahminde benimle (ilgili bir) hastalığı geçirip geçirmediyimi hiçbir şekilde kadın kâhine bile sormadım. Şimdi tanrımın huzurunda merhamet (dileyerek) haykırıyorum. Tanrım beni işit..." (Ö.y. 24-29+ A.y. 5+ 14-23. Singer, 2002: 32; Karağuz, 2020: 104-105)

CTH 374 numaralı çivi yazılı metin Kantuzzili'ye ait olan CTH 373 numaralı metinden daha eskidir, Orta Hitit dönemine ait olması muhtemeldir (Singer, 2002: 33). Bu metinde hastalığı sebebiyle şifa dileyen kralın ismi belli değildir. Metnin giriş kısmında Güneş Tanrısına methiyeler düzen hasta, akabinde muzdarip olduğu hastalığı hangi günahına karşılık hangi tanrının vermiş olduğu soruşturılmaktadır. İlgili yerden şu satırlar okunmaktadır:

"Ben kral sana secde ediyor ve sana 'hangi tanrı bu hastalığı bana verdi?' diye sormak istiyorum. O tanrının gökyüzünde mi ya da yeryüzünde mi olduğunu (öğrenmek için) sen güneş tanrısı ona git. (Hadi git ve o tanrıya: 'Tanrım sana ne yaptım ve sana (karşı) hangi günahı işledim? Tanrım beni sen yarattın ve beni insan yaptın. Fakat ben tanrıma ne yap(mış) olabilirim?' de. Tüccar güneşin altında bir terazi tutar. Terazinin ayarını bozar. Fakat ben tanrıma ne yaptım ki? (Bu konuda çok) kaygılıyım ve rubum başka bir yere akıyor." (CTH 374 A A.y 2-11. Otten& Rüter, 1975:241-242; Karağuz, 2020:107)

Devam eden kısımda hasta, çektiği acıları ve yıl boyunca hayatının ne kadar kötü gittiğini edebi bir dille aktararak kendisine hastalık gönderen tanrıdan merhamet dilemektedir:

"Yıl boyunca hastayım. Hastalığı çok yoğun yaşıyorum. (Halimi) sana (arız edip) söylüyorum ey güneş tanrısı. Artık geceleri yatağımda güzel bir rüya göremiyorum. Kaderimde (küçük) bir iyilik bile yok artık. Kurtar beni ve günahsız bir adam çevir beni. Uygun bir yere at beni, denizden çekip al. Eli ayağı tutmayan bir gibiyim, koşamıyor ve kara toprakta (gönlümce) eskisi gibi artık hareket edemiyorum. Ne zaman su gibi aksam (aktığım) yönümü bilemiyorum. Bir kayık gibiyim toprağa ne zaman varıp (ayak basacağımı) da bilemiyorum. Hastalığımı haykırıyorum (sana), tanrım elimden tut ve tanrıların huzurunda (hastalığımın) iyileşmesine özen göster(ip aracı ol). Sana (halimi) arız edip duruyorum." (CTH 375 A A.y 12-17+ B III 9-18+ A A.y. 5-9. Karağuz, 2020: 109; Singer, 2002: 34-35)

4. Büyü Metinleri

Hitit coğrafyasında yaşayan insanlar, hayatı algılama biçimlerinin bir yansıması olarak açlık, kıtlık, doğal afetler, fiziksel ve ruhsal hastalıklar, askeri yenilgi gibi her türlü olumsuzluğun tanrılardan geldiğine inanmaktadır. O halde, sağlık, selamet, bolluk, bereket, gelişme, zindelik, gençlik,³ uzun yıllar, çocuk, sevinç, neşe, sevgi, şefkat ve zafer gibi hayatı güzelleştiren lütuflar da tanrılardan istenmelidir. Bunu istemenin ve tanrılara bildirmenin yolu ise ritüeller düzenleyerek arzda bulunmak ve gücünmüş veya öfkelenmiş tanrılar var ise onlara sunular, kurbanlar ve adaklar adayarak gönlünü almak ve tanrıları yüceltmektir. Bu sebeple Hititlerin geniş bir ritüel repertuarı vardır.

Ünal, mevcut çivi yazılı belgelerden hareketle Hitit İmparatorluğunda ritüel uygulama alanlarını sekiz grupta kategorize etmiştir (Ünal 1988: 71-74). Bunlardan ilki çeşitli fiziksel ve ruhsal hastalıklar, orduda ve ülkede yaşanan salgınlar, ritüel kirliliği ve suçluluğu nedeniyle yaşanan ölüm, kralın, kraliçenin ya da kraliyet ailesinden herhangi birinin ölümü gibi konu başlıklarını içeren "insanî acılar"dır. Yalan yere yemin, şiddet, hırsızlık, kara büyü, kötü dedikodu, beddua, lânet, cenazeye saygısızlık, ensest ilişki konularıyla ilgili olan "insanî suçlar" ve kral ve kraliçenin kızgınlığı,

³ CTH 443 I 29-37: "...Kanun güneş tanrısı ve fırtına tanrısını teskin ediniz. Kötü ve büyülenmiş dilleri karısı ve çocuklarıyla birlikte bey için geçersiz kalsınlar..... Beyime çocukları ile birlikte bayat, kabramanlık ve gençlik versinler...Gelecek nesiller görevini yerine getirsin. Ülke(deki halk) tuka basa tok olsun" (Metnin tamamı için bkz. Karağuz, 2022: 181-184; Kassian, 2000: 7-104.)

tahta çıkma ritüeli, evler, tapınaklar, kentler inşası için yapı ritüelleri, doğum ve yeni doğan bebeğe isim verme ritüelleri “insanî uygular ve eylemlerle” alakalı olarak yapılan ritüellerdir. Bunların dışında aile içi anlaşmazlıklar, arkadaşlar arasındaki çekişmeler yanında askeri yeminler, zaferden dönünce ve askeri yenilgi sonrası icra edilen askeri ritüeller bulunmaktadır. “Kült ve dinî” olarak tanrıların insanlara karşı öfkeli olması durumunda, kült uygulamalarındaki aksaklıklarda ve “ilahi iradenin bir işareti olarak tabiat olayları” çerçevesinde depremler, çekirgelerin yaydığı salgınlar, fırtına, gök gürültüsü, şimşek gibi tabiat olaylarında ve son olarak “hayvanların çiftleştirilmesi” gibi ayrıntılı konularda hayatın en ince ayrıntısını dahi kapsayacak şekilde büyüye başvurulduğu anlaşılmaktadır.

M.Ö. II. binyılda Anadolu'da hastalık sebebi olarak tanrıların kabul edildiğinden bahsedilmişti, bu hastalıkların tedavisinde ritüellerin yanı sıra bilgi birikimleri el verdiği ölçüde bitkisel droglardan da faydalanılmıştır.⁴ Mevcut çivi yazılı metinlerden Hitit coğrafyasında bilindiği anlaşılan hastalıklar baş ağrısı, öksürük, ses kısıklığı, yaralanma, sarılık, kansızlık, kalp krizi, depresyon, kısırlık, endişe hali, ölü veya sakat doğumlar, çocuk düşürme, cinsel iktidarsızlık (Reyhan, 2008: 231; Murat, 2003: 100-101; Ünal, 1988: 71), bağırsak sorunları ve spesifik olarak belirtilmemiş kafa hastalıkları, göz hastalıkları, kulak hastalıkları, ağız hastalıkları, boğaz hastalıkları, el hastalıklarıdır.⁵ Kendisine bir hastalık verilen insan, çeşitli fallar baktırarak hangi tanrıyı ne sebeple kızdırdığını tespit ettikten sonra hastalıktan kurtulmak ve eski haline dönebilmek için çeşitli dualar, sunular, kurbanlar ve adaklar sunarak tanrının gönlünü almaya, yanlış yoldan dönmeyi amaçlamaktadır.

Tanrının kızarak ceza olarak hastalık göndermesi akabinde tanrının sakinleştirilmesi için icra edilen ritüellere ilk örnek CTH 407/ KBo 15 numaralı Pulişa Ritüeli metnidir. Metnin I 1-5 satır aralığı şu şekilde kaydedilmiştir:

“[...kenti adamı] Pulişa şöyle [söyler]. Kral düşman ülkesi (topraklarına saldırıp) vurursa ve o, düşman ülkesinin sınırından dönerse, düşman ülkesinin ya erkek ya da kadın tanrısı [kızgımsa], insanoğlunun içinde bir salgın baş göstermişse şöyle bir ayin yapacağım.” (Kümmel, 1967: 113, Gurney, 1977: 48; Karauğuz, 2022: 139)

Ritüelin devamında düşman ülkesinden yakalanan bir savaş esirinin “günah keçisi” olarak sunulduğu anlatılmaktadır. Uygulamalar bununla bitmemiş “kötülükleri uzaklara taşıma”⁶ görevi, bir boğaya yüklenerek hayvan, düşman ülkesine geri gönderilir:

“Bu salgına düşman ülkesinin herhangi bir tanrısı sebep olmuşsa bak, onun vekili (günah keçisi) olarak ona süslü bu adamı verdim... Bak salgını (savaş) esiri alıp götürsün ve onu yeniden düşman ülkesine taşınsın...Bu salgına neden olan düşmanın tanrısı bir erkek tanrı ise size süslü, küpeli güçlü boğa verdim. Sen erkek tanrı teskin edilmiş ol. Bak, boğa, bu salgını düşman ülkeye yeniden götürsün. Krala, prenslere, beylere, karargâha ve Hatti Ülkesi'ne iyilikle dön” (I 14-21+I 36-39) (Kümmel, 1967: 113-115, Gurney, 1977: 48; Karauğuz, 2022:139-140; Reyhan, 2003: 133)

Orijinali Orta Hitit döneminde kayda geçirilmiş Kizzuwatna kökenli olan CTH 760. I. 2⁷ metin kraliyet çiftinin iftira veya dinden uzak davranışları sebebiyle öfkelenen tanrı tarafından hastalıkla cezalandırılması üzere bu hastalıkların defî için icra edilen ritüel metnidir (Beckman, 1990:35). Metin, çeşitli uzuvların artarda sayılması ile şu şekilde başlamaktadır:

“Şimdi bu günde (onu/ kralı) tedavi ederim. On iki uzvu(nu) bir araya getirip düzenlerim. Baş başa karşı düzenlenmiş(tir). Gırtlak gırtlığa karşı düzenlenmiş(tir). Kulak kulağa karşı düzenlenmiş(tir). Omuz omuza karşı düzenlenmiş(tir)...Onun on iki uzvunu bir araya getirip düzenledim. Bak, şimdi koçun uzuvlarını(n) ölümlüünü bu uzuvları ile insan hastalığı(n) iyileşmesini talep ediyorlar. Baş başa

⁴ Bitkisel ilaçlar hakkına ayrıntılı bilgi için bkz. Erginöz Şahinbaş, G. (1999): 163-179; Kılıç, Y.&Başol, S. (2015) Hitit Büyü Metinlerinde Geçen Bazı Otsu Bitkiler, Ağaç Türleri ve Ahşap Nesnelere. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2 (6): 38-58.

⁵ Bkz. KBo XVII 62+63 IV 1-12 (Beckman, 1983: 234)

⁶ Hitit ritüellerinde “özdeşleştirme ve yerine geçme” (“günah keçisi”, “kötülükleri uzaklara taşıma”), “benzetme” ve “bağlantı kurma/aktarma” gibi pek çok yöntem kullanılmaktadır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reyhan, 2003: 111-142.

⁷ A: KUB 55.20+ KUB 9.4+ Bo 7125+Bo 8057/ B: KBo 27.81

hastalığını (iyileştirip) bitirir. Gırtlak, gırtlak hastalığını (iyileştirip) bitirir. Keza kulak, kulak hastalığını, sinir sinir hastalığını (iyileştirip bitirir)..” (AI 1-6+ AI 19-22. Beckman, 1990: 45; Karauğuz, 2022:280)

Devamında 12 hastalık sayıldıktan sonra getirilen bir koyun üzerinde büyüler yapmaya başlanır ve koyunla bağlantı kurularak kurban sahibinin üzerindeki kötülükler koyuna aktarılır. İlgili kısımda şu satırlar okunmaktadır:

“...olsun ve onu (ona) bağlasın. Ona kürek olsun... Yerin güneş tanrısı bak, kan (kırmızı) postunuz. Bak, temiz (ve saf) koyununuz. Kötü günü, kısa yıl, tanrıların öfkesini, toplumun (kötü) dilini, yerin güneş tanrısı tutup (atsın). O insanı tedavi eder ve onu yana çevirir. (Onun) üzerinde bir ölçü kabı gezdirir. Büyücü kadın koyunun üzerinde onu tutarak şöyle söyler: “(Koyunu) yukarı (doğru) çektim. Onun ... uzvu onu kavradı. Aşağıya doğru çektim ve onu ... kavradı.” “Sol tarafın(ız)dan koşturdum. Onu sol yana aldı. Sağ tarafın(ız)dan koşturdum. Kötü korkuyu aldı.” Sonra bu büyü(lü sözlerin yazılı olduğu kıl kitabı) alıp (okuyarak) büyülemeye başlar. On iki uzvu da aynı şekilde sırasıyla (büyüler). Gelir ve öne doğru yüzükoyun yatar. (Koyunu) sırtı üzerinde tutar ve aynı şekilde (onu da) büyüleyip durur. Aynı şekilde on iki uzvu sırasıyla (büyüler). Sırt üstü uzanır. Koyunu onun göğsü üzerinde tutar. Büyücü kadın şöyle söyler: “Biri sürülmüş tarlayı üçe (ya da) dörde katlar. Bu insanoglunu da üçe dörde katlayınız.” Onu aynı (bu) şekilde büyüleyip durur. On iki uzvunu da aynı şekilde sırasıyla (büyüler). Sonra koyunu ona doğru uzatırlar. Onun ağzına iki kez tükürür. Büyücü kadın şöyle söyler: “Acıyı/kirlenmeyi, felaketi tükürür. Tanrıların öfkesini, toplumun (kötü) dilini üç, dört kez tükürür..” (AI 44-46+AI 1-44. Beckman, 1990: 45-46; Karauğuz, 2022: 281-282)

Bu uygulamalardan sonra tanrılar hastayı iyileştirmeye karar verirler, evine gitmesine kentine bey olmaya ve tanrıların kölesi olarak hizmet etmeye devam etmesine izin verilir:

“Ardından hamurdan bir domuz yavrusu (ile) canlı bir domuz yavrusunu getirirler...” (Tanrılar dedi ki): “Onu yönetim [ev(in)de gördük]...gördük. Kaş (da) gördük. Kirpik de gördük. On iki uzvu da gördük. O hoş bir hale geldi. O (bu duruma) [baktı. Tanrılar] yağ ona sürüp yağladı. Kötü tanrılar (da) baktılar ve ‘onu tedavi edeceğiz’ dedi. Kaşlardan, kirpiklerden onu ayırın, on iki uzvundan onu ayırın. Gitsinler, yakalasınlar onu kentin beyi yapınlar. Karısına koca yapınlar. Çocuklarına baba yapınlar. Onu yıllarca tanrılara köle yapınlar. Büyücü kadın tedavi edip durduğu kişiyi ismiyle çağırır. “Bırakın gitsin, evimin yanına yaklaşsın. Tanrı Pannunta'nın domuz yavrusu ona katılsın. Rubun ağırlığı ve vücudun gücüne getirenlere tanrı Pannunta'm domuz yavrusunu vereceğim. Bataklıktan □. Onlar için boş olsun. Çayı kazar ve (yeşil) çalılıkları bitirir. Dağı kazar ve suyu çıkarır.” (AIII 3-37. Beckman, 1990: 46-47; Karauğuz, 2022: 282-283)

CTH 760. I. 2 numaralı metinde aktarılan büyü uygulamaları başarıya ulaşılması, tanrılar tarafından verilen başta hastalık olmak üzere bütün kötülüklerin önüne geçilmiş, tanrıların öfkesi sunulan kurbanlar ile son bulmuştur. Metnin son bölümü şu şekildedir:

“(Böylece kötülüklerin) kökünü kazınsın. Onun on iki uzvun(dan)onun güçlü dizin(den hastalığın kökünü kazınsın). Başın rahatsızlığının kökünü kazınsın. Keza gırtlak ağrısını, rubun ağırlığını, vücudun baskısını, kemğin, derinin hatalığının (kökünü kazınsın). Keza ay(ların) ve yılların bezginliğinin (de) kökünü kazınsın. Keza ani (zamansız) ölümün, intikamcı (cini), yeraltı tanrısının (kötülüğünün kökünü kazınsın)derinin ateşini, karn boşluğundaki ağrının da kökünü kazınsın). “Kısalması yılın kökünü kazınsın. Keza tanrıların öfkesini, toplumun (kötü) dilinin (kökünü kazınsın). Keza saray nazırının (kötü) dilini, merhemi rahibin (kötü) dilini, rahibin kötü dilini, rahibenin (kötü) dilini, askerlerin (kötü) dilinin (kökünü kazınsın). Keza karargâhın (kötü) dilini, mahkemeni (kötü) dilini, lanetin (kötü) dilini, aüşüala-adamlarının (kötü) dilini, kraliyet ailesinin (kötü) dilini, barbarların ve çapulcuların (kötü) dilini, ölünün ve dirinin (kötü) dilini, hizmetçilerin (kötü) dilinin kökünü kazınsın.” Tedavi edip durduğu o insanın adını söyler. Bronzun salgın tanrısı için aldığı şimdi ben bronzun salgın tanrısı için alacağım. Tanrı Pannunta'nın domuz yavrusu için (ikame edeceğim).” (AIII 38-48+ IV 1-16. Beckman, 1990: 47-48; Karauğuz, 2022: 283)

CTH 431 numaralı metinde Tanrıça Hıuıaşşanallı'nın insanoğluna hastalık musallat etmesi sonucunda Rahibe Bappi tarafından icra edilen şifa ritüeli aktarılmaktadır. Metnin giriş kısmında hastalığın tanrının kızması sonucunda musallat edildiği açıkça ifade edilmiştir. Kayıt şu şekildedir:

“Tanrıça Hıuıaşşanallı'nın rahibesi Bappi şöyle (der): Tanrıça Hıuıaşşanallı insanoğluna kötü bir hastalık musallat ederse,... söyleyi durur. Sonra Hıuıaşşanallı'nın kızgınlığını ya da Hıuıaşşanallı'nın sarardığını rüyasında görürse Hıuıaşşanallı ona (karşı) şöyle (davranıp) bareket eder. İçerde şöyle söyler: ‘Arkanda ve önünde yürüyenler yesin ve içsinler. Sabibem Hıuıaşşanallı sana kızmışsa şimdi senin iyiliğine dönsün. O, benim önümde eğildi.’” (CTH 431 I 1-6+C II 1-6. Del Monte, 2004: 342; Karauğuz, 2022: 176)

Kişiye Tanrıça Hıuıaşşanallı'nın kızgınlığı verdiği rüya ile bildirilmiştir, bundan sonra Tanrıçaya Hitit ritüel malzemelerin vazgeçilmez parçası olan ekmeğlerden uarmani, normal ve yağlı somun, uarmannizi, yağlı partanni ekmeği ve yağlı alalunza ekmeği ve bira sunulmuştur. Sunular ve icraatlar şöyle kaydedilmiştir:

“Sabah/akşam olduğunda, güçlü, kuvvetli adamlara düşmanları (kurbanları) verir. Pişirilmiş dört uarmannizi ekmeği ile dört somun ekmeğini ve pişmemiş dört uarmani ekmeği ile dört somun ekmeğini hazırlar. Şöyle söyler: “Kim sağda ise sağdan yesin. Ayin (kutlaması) sağda olsun.” Pişmemiş üç uarmannizi ekmeği ile küçük iki somun ekmeğini yol kavşağına götürür. Sol tarafı(nda) hepsini bölüp parçalar. İçerde şöyle söyler: “Kim sol tarafta rahat yürürse ona karşı rahat olsun. İnsan için o hastalık iyileşsin. Bak, sabibem Hıuıaşşanallı geliyor. Kuvvetli adamlar düşmanları yoldan uzaklaştırın. İki ya da üçüncü gün geçtiğinde Zamnaşşa tanrılarına (şunları sunup) şöyle(ce) verir. Yağlı iki somun, normal bir somun, yağlı bir partanni ekmeği, yağlı bir alalunza ekmeği ve birayı koyar. Normal bir ekmeği büyük bir tencerenin içine bölüp parçalar ve onu börek yapar. Onu kapıdan uzatır. Yağlı iki somunu çevirir ve içeride şöyle söyler: “Eğer anılan insan yaşarsa somunları kaldırsın.” (C II 7-10+B II 1-7+ C II 18-34 + B III 1-15. Del Monte, 2004: 342-343; Karauğuz, 2022: 177)

Ardından tereyağı, bal ve kuru üzümü tamamen yakılması ile benzetme yolu seçilerek incirin içinde bin tohum, kuru üzüm özünde şarap tutması ve yağ ve balın hoş olması gibi Tanrıça Hıuıaşşanallı'nın de hasta kurban sahibi için iyilik tutup saklaması istenmekte ve merhamet dilenmektedir:

“Şöyle söyler: “Kim öfkeye ve tanrının kızgınlığına (düçar olursa) onları tanrının huzurunda tamamen yanıp yakılsın. Onun ardından tereyağı, bal ve kuru üzümü tamamen yakar ve şöyle söyler: “Nasıl incir içinde bin tohum tutup saklarsa nasıl ki kuru üzüm özünde şarap tutup saklarsa sabibem tanrıça kurban sahibi için de iyilik tutup sakla. Yağ ve balın hoş olduğu gibi kurban sahibi ve tanrı için de (her şey) aynı şekilde hoş ol” Hasta olan adamın ellerini sunağın önünde yün bir ipe bağlarlar. Tanrının huzurunda (ona) vururlar. “Merhamet lütfen” diye bağırır. Sonra tanrı için üç somunu bölüp parçalar. Şükran somun ekmeğinin, ibtişam somun ekmeği, kuıanzurunaşşı somun ekmeğini (bölüp parçalar) ve somun ekmeğinin sunağına koyar. [ ] bölünüp parçalanmış peyniri alır.” (B III 1-27. Karauğuz, 2022: 177-178; Del Monte, 2004: 343)

Yerine koyma ritüeli ile beraber icra edilen II. Murşili'nin karısı Gaşşulıiaııia'nın şifa bulması için Tanrıça Leluani'ye dua edişini aktaran CTH 380 numaralı metin, mevcut bir durumun yanlış kabul edilerek hastalıkla cezalandırılması durumuna açık bir örnek sunmaktadır. Süslü elbiselerle hazırlanan bir kadın, beraberindeki besili sığır, koyun ve keçiyle birlikte Gaşşulıiaııia'nın rüyasında gördüğü ve fal baktırdığı Tanrıça Leluani'ye Gaşşulıiaııia'nın ikamesi olarak gönderilmektedir. Metnin giriş kısmında Gaşşulıiaııia'nın hastalığı sebebiyle kurban sunmadığı ifade edilmekle beraber hastalığı bu şekilde devam ederse sunamayacağına dair ufak bir tehdit sezilmektedir. Metnin son kısmı da bu doğrultudadır, eğer Gaşşulıiaııia sağlığına tekrar kavuşursa tanrılara hizmete ve duaya devam edebilecektir. Ayrıca metinde kraliçeden “Büyük kız evlad” şeklinde bahsedilmesi de dikkate değerdir. Metinden şu satırlar okunmaktadır:

“Şamuhıa kentinde hizmetkârın Gaşşulıiaııia, tanrıçası sen Leluani'yi rüyada gördüğünden beri sen tanrıçaya o günlere hizmetkârınız Gaşşulıiaııia size kurban sun(a)madı. (Çünkü) şimdi bak

bişmetkârınız Gaşşuliiuüia hastalandı. Hastalık onu sıkıştırdı. (Bu hastalık) meselesi onu bezdirdi. Tanrular(dan sorunun ne olduğunu) bir fal ile araştırdılar. Tanrular da (meseleyi) fal vasıtasıyla tespit etti. Şimdi bak, tanrıçaya bişmetkârın Gaşşuliiuüia hastalığı sana gönderdiğinden ey tanrıça onun vekilleri Gaşşuliiuüia için saptanmış (kurbanları) besili bir sığır, besili bir koyun ve süslü güysiler (olarak belirlenmiş)tir. [Büyük kız evla]dı alsınlar ve sen ey Leuani besili sığırın, besili koyunun ve keçinin yağını ye ve açlığını gider. Kamı iç ve susuzluğunu söndür. Semiz sığır, koyun ve keçinin □. Bakın, ey tanrı, bişmetkârınız Gaşşuliiuüia size bir kadın gönderiyor. Süslü elbiselerle onu giydirdi ve sana gönderdi. Eğer sen tanrı ona karşı bazı şeyleri önemli görürsen/suç saydıysan bu kadın yerinde kalsın. Sahibem tanrıça Gaşşuliiuüia'dan hastalığı kaldı. Bir de bişmetkârınız Gaşşuliiuüia sana besili bir sığır ve koyun ile birlikte bir keçi gönderdi, sen kabul et. Ey tanrı, (gönderilen) bu kurbanları iyi bir şekilde (kabul edip) al. Hastalıktan onu kurtarıp iyileştir. Sonra gelecekte ey tanrı, Gaşşuliiuüia sürekli sana dua ederek seni anacak. Ey tanrıça, sürekli istemin (üzerine) yalvaracak” (Ö.y. 21-31+ A.y. 7-26: Singer, 2002: 72-73; Karauğuz, 2020: 135)

Eskiçaę tarihinde neredeyse Önyasya'nın tümünde ve Mısır'da görülen veba salgını Anadolu coğrafyasında I. Şuppiluliuma döneminde patlak vermiştir. Metinlere göre⁸ yirmi yılı aşkın bir süre devam eden veba, I.Şuppiluliuma ve oğlu II. Arnuwanda'nın ölümüne sebep olmuş, bu sorunun sebebini bulma ve çözme işi ise II. Murşili'ye kalmıştır (Dinçol, 1985: 10; Singer, 2002: 47). II. Murşili'nin dualarında (CTH 378.1, CTH 378.2, CTH 378.3) Hatti Ülkesinde vebanın bu şekilde devam ederek tanrıların kölesi olarak insanların ölmesi halinde onlara sunu yapacak kimsenin kalmayacağını altı çizilmektedir. Söz konusu dönemde karagâhtaki salgını sona erdirmek için büyücü kadın Aşhella/ Aşhilla tarafından büyü ritüeli icra edilmektedir. Ritüeli aktaran CTH 394 numaralı metinde tanrılar tarafından musallat edildiğine inanılan vebanın kurban olarak koç sunularak tanrıların sakinleştirilmeye çalışılması, akabinde vekil olarak atanan kadın, ekmek, bira ve koçların düşman sınırına bırakılarak hastalığın onlara geçerek Hatti Ülkesini terk etmesi için uygulananlar anlatılmaktadır. Metnin ilgili kısmı şu şekildedir:

“Hapallalı Aşhila şöyle (söyler): Orduda kötü bir yıl olursa bu kurbanı (ritüeli) yaparım. Şöyle yaparım: gün akşam olursa, her kim olursa olsun bütün komutanların hepsi (bir) koç hazırlar. Koç(lar)ın beyaz ya da siyah olması önemli değildir. Beyaz, kırmızı, sarı/yeşil yün ipliğini içiçe bükerim ve onları bir örgü haline getirir. Bir boncuk kolyeyi ve kurşunlu bir demir halkayı birleştiririm. Ve onu koçların boyunlarına ve boynuzlarına bağlarım. Ve geceleyin onların çadırların önlerine bağlarlar. Ve bu sırada şöyle söylerler: ‘Hangi tanrı yüz çevirirse (hangi tanrı ölümcül salgını verip yaptıysa), hangi tanrı bu salgına neden olduysa, bak, bu koçları senin için bağladım. (Bunlarla) tatmin ol!’”...Sonra, ordu komutanları ellerini koçların üzerine koyarlar. Ve bu sırada şöyle söylerler: ‘Hangi tanrı bu salgına neden oldu ise şimdi bak, koçlar duruyorlar, onlar, karaciğerleri, yürekleri ve uğuzları ile çok besilidirler. Ona insan etinden nefret gelsin!’ Artık bu koçlarla tatmin olsun. Ve ordu komutanları koçlara reverans yaparlar. Krala, süslenmiş kadına da reverans yaparlar. Sonra koçları ve kadını, ekmeği ve birayı ordugâhın içinden dışarı götürürler. Ve onları açık araziye sürerler. Giderler ve (onları) düşman ülkesi sınırı içine salarlar; bizim olan yere gelmezler. Ve bu sırada aynı şekilde söylerler: ‘‘Bak! Bu ordunun insanları, koyunları, atları, katırları ve eşekleri içinde kötü olan ne varsa, şimdi bak, onları ordugâhtan bu koçlar ve (bu) kadın götürdüler. Onları kim bulursa, bu kötü salgını (da) o ülke alsın! (A Ö.y. 1-13+ A Ö.y. 17-32. Dinçol, 1985: 23-24; Karauğuz, 2022: 108)

⁸ CTH 378.1 Ö.y. 9: “Hatti Ülkesine efendilerim tanrılar (salgın verdi). Hatti Ülkesini salgın sıkıştırdı. Çok sıkıştırdı (ki) bak, yirmi yıldır Hatti Ülkesinde insanlar ölüyor...” (Singer, 2002: 61; Karauğuz, 2020:121)

CTH 378.2 16-17: “Ben tanrılara rabip olduğumdan beri şimdi de benim önümde insanlar ölüp duruyor. Bak, yirmi yıl boyunca Hatti Ülkesi ölüp duruyor...”(Singer, 2002: 57; Karauğuz, 2020:125)

CTH 378.3 Ö.y. 5: “Ben ise şimdi tanrılara rabip olduğumdan beri (bile) önümde (insanlar) ölüp duruyor...” (Singer, 2002: 56; Karauğuz, 2020:129)

5. Sonuç

Anadolu'da M.Ö. 1650 yıllarında ilk siyasi birliği sağlamış olan Hititler yıkılışına kadar olan dönemde (yaklaşık M.Ö. 1200) Anadolu, Eski Önasya ve Mısır tarih ve kültüründe önemli rol oynamış, dönemin önemli siyasi aktörleri arasında yer almıştır. Başlarda Hatti, Hurri ve Luwi kültür öğelerinin bir sentezi şeklinde olan Hitit kültürü, daha sonra Mezopotamya ve Mısırla gelişen askeri, siyasi ve diplomatik ilişkiler neticesinde söz konusu memleketlerin kültürlerinden de etkilenerek daha da gelişmiş bir kültür ve uygarlık seviyesine ulaşmıştır. Bu kültür evreni içerisinde din, her zaman baş aktör olmuş, hayatının her alanını şekillendirmiştir, öyle ki çıkılacak askeri seferin zamanı icra edilmesi gereken bayram törenlerinin tarihine göre ayarlanmıştır.

Tanrıların ve dinin bu denli merkezî konumda olduğu Hatti Ülkesinde insanlar, sağlık, selamet, bolluk, bereket, zindelik, gençlik, uzun yıllar, çocuk, sevinç, neşe, sevgi, şefkat ve zafer hayata renk katan unsurların kaynağı olarak ilahi varlıkları kabul etmişlerdir. Buna bağlı olarak hastalık, kısırlık, askeri yenilgiler, salgınlar ve her türlü kötü durumun da tanrılardan geldiğini ve bunun yolunda gitmeyen bir şeyleri işareti olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal hastalıklar, tanrıların bir uyarısı-bir cezası olarak tanrılardan insanoğluna yani tanrıların kölelerine gönderilmiştir.

Bir hastalığa yakalanan Hatti Ülkesi insanları, ilk iş olarak kehanet ve fal vesilesiyle hangi tanrıyı kızdırmış olduklarını ve neyin eksik ya da yanlış yapılmış veya aksatılmış olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Bu bağlamda değerlendirilen ilk fal metni CTH 566 (KUB XXII 70 = Bo 2011) numaralı Aruşna kenti tanrısına yapılan çeşitli konulardaki et falı sorgularıdır. Bakılan fal neticesinde kralın hastalığının sebebi olarak sarayda dönen çeşitli entrikalar sebebiyle Aruşna kenti tanrısının öfkelenmesi tespit edilmiştir. CTH 577 numaralı çivi yazılı kehanet metninde bir Hitit kralının ateşli hastalığa yakalanması sonucunda Arinna kenti güneş tanrıçasının kralın dikkatsiz davranışları sebebiyle öfkelenerek hastalık verişini aktarılmaktadır.

Dua metinlerinde herhangi bir kehanet veya fal soruşturması yapılmaksızın hastalığın tanrılar tarafından gönderildiğine açık bir inanış neticesinde tanrılardan acıma ve merhamet istendiğini açıkça göstermektedir. Burada ele alınan ilk örnek metin CTH 372 numaralıdır ve metinde dua eden şahsın kim olduğu belirtilmemiş olmakla beraber hangi tanrıya yakarıldığı da kaydedilmemiştir. Ne günah işlediğini sorgulayan hasta “*Rubum da başka bir yere doğru kayıp duruyor*” ifadesi ile ne kadar çaresiz olduğunu tanrıya arz etmekte ve şifa dilemektedir. Bir diğer dua metninde (CTH 373) Kantuzzili, yakalandığı hastalığın tanrıya karşı işlediği bir günahın cezası olduğuna inanmakta ve tanrıya şifa için yalvarmaktadır. İncelenen bir başka dua metni CTH 374 numaralıdır, metinde şifa dileyen şahsın ismi kayıtlı olmamakla beraber Güneş Tanrısına methiyeler düzülmekte yıl boyunca çekilen acılardan kurtuluş için merhamet dilenmektedir.

Ceza olarak değerlendirilen hastalıkların son bulması için tanrılara sunular yapılmaktadır ve vekil olarak atanan “günah keçisine” aktararak düşman ülkesine gönderilmektedir. Değerlendirilen ilk örnek metin CTH 407/ KBo 15 numaralı Pulışa Ritüeli metnidir. Ritüelde tanrının kızarak ceza olarak hastalık göndermesi neticesinde sakinleştirilebilmesi için düşman ülkesinden yakalanan bir savaş esirinin ve boğanın “günah keçisi” olarak tanrıya sunulduğu anlatılmaktadır. CTH 760. I. 2 numaralı bir diğer metinde kraliyet çiftinin iftira veya dinden uzak davranışları sebebiyle hastalanması anlatılmaktadır. Şifa için kurban sahibinin üzerindeki kötülüklerin koyuna aktarıldığı anlaşılmaktadır. CTH 431 numaralı metin, Tanrıça Huuşşanalli'nin öfkelenerek gönderdiği hastalık neticesinde Rahibe Bappi tarafından icra edilen şifa ritüeli metnidir. Metinde tanrıçayı sakinleştirmek amacıyla uarmani, normal ve yağlı somun, uarmanızı, yağlı partanni ekmeği ve yağlı alalunza ekmeği ve bira sunulması ve merhamet dilenmesi aktarılmaktadır. II. Murşili'nin karısı Gaşşuliiu'na şifa bulması için Tanrıça Leluani'ye dua edişini aktaran CTH 380 numaralı metin, hastalıkla cezalandırılma durumuna açık bir örnek sunmaktadır. Tanrıça Leluani'nin besili bir sığır, besili bir koyun, keçi ve süslü giysiler ile sakinleşmesi umulmaktadır. CTH 394 numaralı ritüel metninde tanrılar tarafından musallat edildiğine inanılan vebanın ülkeyi terk etmesi için büyücü

kadın Aşhella/ Aşhilla tarafından vekil olarak atanan kadın, ekmek, bira ve koçların düşman sınırına bırakılması anlatılmaktadır. İncelenen bütün bu kehanet, dua ve büyü ritüellerinden anlaşılan odur ki; M.Ö. II. binyılda Anadolu'da yaşamış olan Hititler, hastalıkları kendi davranışlarının bir neticesi olarak hak edilmiş ilahi cezalar olarak görmüşlerdir.

Kaynakça

- Akdağ, Ö. (2018). Hititlerin Tanrılarını Memnun Etme Yöntemleri Ve Bunun Hitit Arkeolojisine Yansımaları, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5 (2): 23-36.
- Atmaca, V. (2010). Eski Medeniyetlerde Günah- Hastalık İlişkisi Veya Tanrının Gazabı Meselesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34: 99-121.
- Beckman, G. (1999): The Tongue is a Bridge: Communication Between Humans and Gods in Hittite Anatolia. *Archiv Orientalní*, 67: 519-534.
- Beckman, G. (1983). Hittite Birth Rituals. Weisbaden: Otto Harrassowitz.
- Beckman, G. (1990). The Hittite "Ritual of the Ox" (CTH 760.I.2-3). *Orientalia*, 59: 34-55.
- Burde, C. (1974). Hethitische Medizinische Texte, (Studien Zu den Boğazköy-Texten). Heft: 19. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Çilingir Cesur, S. (2017). Hitit Büyü Ritüelleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XXXII: 777-813.
- Del Monte, G.F. (2004). II Rituale di Guarigione di Bappi (CTH 431). *Orientalia*, 73 (4): 337-347
- Dinçol, M. A. (1985). Aşhella Rituali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu Bir Bakış. *Bulleten*, XLIX (193): 1-40.
- Dinçol, M. A. (1985). Aşhella Rituali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu Bir Bakış. *Bulleten*, XLIX (193): 1-40.
- Erginöz Şahinbaş, G. (1999). Hititlerde Anatomi ve Tıp. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Goetze, A.(1929). Die Pestgebete des Muršiliš. *Kleinasiatische Forschungen*, I (2):161-251.
- Gurney, O. R. (1977). Some Aspects of Hittite Religion. Oxford University Press.
- Güterbock, H.G. (1962). Hittite Medicine. *Bulletin of the History of Medicine*, 36 (2): 109-113.
- Hoffner, H. (1998). Hittite Myths. Atlanta: Scholars Press.
- Karağuz, G. (2020). Hitit Duaları ve Kil Tabletleri. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Karağuz, G. (2021a). Hititlerde Fal ve Kehanet. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Karağuz, G. (2021b). Hitit Mitolojisi. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Karağuz, G. (2022). Hititlerde Büyü ve Ayin. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Kassian, S. A. (2000). Two Middle Hittite Rituals, Mentioning ^fZiplantawija Sister of the Hittite King ^mTuthalija II/I, Moskow: Paleograph Press.
- Kılıç, Y.& Başol, S. (2015) Hitit Büyü Metinlerinde Geçen Bazı Otsu Bitkiler, Ağaç Türleri ve Ahşap Nesnelere. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2 (6): 38-58.
- Kümmel, H. M. (1967). Ersatzrituale für den hethitischen König (Studien Zu den Boğazköy-Texten). Heft: 5. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Murat, L. (2003). Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri. *Archivum Anatolicum*, VI (2): 89-109.
- Murat, L. (2008). Tanrıça İşhara: VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 25-31 Ağustos 2008, C.2, Ankara, Türkiye.
- Mutlu, G. (2021). Antikçağ Bulaşıcı Enfeksiyon Hastalıklarında Semptomlar ve Tedavi Yaklaşımları. *OANNES*, 3(1): 149-175.
- Otten, H. & Rüster, C. (1974). Textanschlüsse und Duplikate von Boğazköy-Tafeln (31-40). *Zeitschrift Für Assyriologie Und Vorderasiatische Archäologie*, 64 (2): 241-249.
- Reyhan, E. (2003). Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 6: 111-142.

- Reyhan, E. (2008). Eski Anadolu'da Büyü ve Büyücülük. *Akademik Bakış*, 2 (3): 227-242.
- Reyhan, E. (2016). Başkent Hattuşa'nın Şifacı Kadınları: Büyücüler. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*: 105-115.
- Sakuma, Y. (2009). Hethitische Vogelorkelttexte. Teil 1. Würzburg.
- Singer, I. (2002). Hittite Prayers. Georgia: Society of Biblical Literature.
- Sir Gavaz, Ö. (2021). Hititler ve Pandemi. *Şehir Defteri-Çorum Belediyesi Kültür-Sanat- Edebiyat Dergisi*, 1 (3): 20-22.
- Starke, F. (1985). Die Keilschrift-luwischen Texte in Umschrift (Studien Zu den Boğazköy-Texten). Heft: 30. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Süel, A. (1985). Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Ünal, A. (1978). Ein Orakeltex Über die Intrigen am Hethitischen Hof (KUBXXII 70 = Bo2011). Heidelberg: Carl Winter
- Ünal, A. (1980a). Hitit Tıbbının Ana Hatları. *Belleten*, XLIV (175): 476-495.
- Ünal, A. (1980b). Hititlerde Ölümlere Sunulan Kurban Hakkında Bazı Düşünceler. *Anatolia (XIX)*: 165-174.
- Ünal, A. (1988). The Role of Magic in the Ancient Anatolian to the Cuneiform Texts from Boğazköy-Hattusa, *Essays on Anatolian Studies in the Second Millennium B.C. BMECCI 3*. Wiesbaden: 52-84.
- Ünal, A. (1992). Hititler Devri Anadolu'sunda Temizlikle İlgili Araştırmalar: Çivi Yazılı Metinler ve Arkeolojik Verilere Göre Kentlerde Halk Sağlığı ve Temizlikle İlgili Yapılar: Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri, 19-21 Temmuz 1990, *Ankara*, Türkiye.
- Ünal, A. (2003). Hititler Devrinde Anadolu. Cilt 2. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Extended English Summary

The Hittites, who were not the autochthonous people of Anatolia, were influenced by the Hatti religion, literary and mythological elements and the Hurrian and Luwian culture, which are other Anatolian tribes living here. It would not be wrong to call the culture that emerged as a result of this blending as "Hittite culture". The state built on this cultural basis, together with the military successes and diplomatic relations established, was established in the second millennium BC not only was the first central government but also took its place among the great powers of the period by having a say in the political arena.

In the Hittite society, the beliefs of Hatti, Hurrian and Mesopotamian societies were accepted and their gods were worshiped. In a society where an anthropomorphic god belief is dominant, taking care of the gods imagined in human form had great importance. For this reason, utmost care has been taken to meet all the material and spiritual needs of the gods residing in the temples, such as washing, dressing, feeding and entertaining, because the purpose of the creation of human beings is to serve the gods. Religion has an important place in every field and stage of life; the members of the society find value from the gods and are respected in the society only to the extent that they meet the needs of the gods and serve them properly. Everything related to human and society such as birth, death, illness, war, peace, human relations, agriculture and commerce is shaped around religious beliefs and rituals. The idea of prosperity, abundance, fertility and peace in the hands of the gods caused religion to have a frightening effect on people and as a result, people felt the need to perform their religious duties in a complete and orderly manner.

The basic logic of the reflection of the "mastership-slavery" distinction, which shaped the Hittite social structure, on the relations with the gods is that human beings ascribe to the gods the events happening around them and the realities whose origins they do not know. According to the belief, people are slaves of the gods, so every need of the gods should be met and serve. While the

gods are loving and generous towards people when they receive good service, they may be angry with people and punish them for reasons such as not performing their essential duties properly, not offering the sacrifices regularly and in the desired way, performing rituals and feasts on time or incompletely. The Hittite people, who had this belief, believed that all kinds of diseases, negativities, disasters, droughts, famines and failures in war came from the gods, and did not feel the need to seek a rational justification for this. The text of the plague prayers of CTH 376 Muršili clearly reveals that people consider themselves to be the slaves of the gods, are obliged to see their services, offer clean sacrifices, celebrate the holidays on time and do not fail to show respect to the gods.

The most accepted reason for illness by the Hittites was the gods because of the central position and importance of religious beliefs in society. Failure to fulfill the responsibilities such as feasts, sacrificial offerings in an accurate careful and clean manner, neglecting the gods, spiritual pollution (ušaštu), not keeping the temples clean angers the gods especially Goddess Išhara and her sons Nergal, Lelūani and Jarri, Goddess Kamrušepa, Ištamanašša and Šakawašša. It is believed that as a result of anger of the god's individual or social diseases in a terrible and cruel way are inevitable punishments. In order to determine and diagnose the cause of existing diseases, which god was angered or what was done wrong / missing, and then to ask forgiveness from the angry god or gods, divination was applied, help was sought from the flights of birds, various cult instruments and organs and all these performed practices were recorded. Among the cuneiform texts, it is possible to give as examples the prophecy texts numbered CTH 566 (KUB XXII 70 = Bo 2011), CTH 577 I 1-25+ II 18-28 +III 10-12, which were examined in order to determine the cause of the disease. CTH 566 (KUB XXII 70 = Bo 2011) contains meat fortune inquiries on various subjects made to the god of the city of Arušna. CTH 577 I 1-25+ II 18-28 +III 10-12 is the text of the prophecy opened as a result of a Hittite king, whose name is not recorded, caught a fever. In the text, why the king fell ill, when he would be healed, and the issues of penance and sacrifice to be paid for this were questioned by means of meat, fortune and bird horoscopes.

In prayer texts, there is no prophecy or fortune-telling investigation, on the contrary, although there is a clear belief that the current disease was sent by the gods, pity and mercy are asked from the god without any expiation, offering or offering. For situations where mercy is requested from God due to illness CTH 372 II 16-39+ II 40-69+ III 1-4, CTH 372 III 5-37+ IV 1-23, CTH 373 1-5+ 15-23 , 24-29+ Rev. 5+ 14-23, CTH 374 Rev. 2-11, CTH 375 Rev. 12-17+ B III 9-18+A Rev. 5-9 texts provide examples. The text numbered CTH 372 is the most modern and most preserved of the other versions, it is important in terms of conveying the services that the gods expect from the people within the framework of the "human-slave" understanding, as well as conveying the request of a mortal, who is unknown but who is understood to be a gentleman, from God due to the illness he suffered. In another prayer text numbered CTH 373, the person praying to the god is Kantuzzili, the son of Tudhaliya I and Nikalmati, who was appointed as a priest to Kizzuwatna. It is clear from the text that Kantuzzili's belief that the illness he was caught was given as a punishment for a sin he committed against God. The last text that offers examples of prayer texts is text numbered CTH 374. In the text belonging to Kantuzzili, the name of the king who wished for healing due to his illness is not known. In the introductory part of the text, the patient praises the Sun God, and then inquires about which god gave the disease for which sin he suffered.

The Hittites had an extensive ritual repertoire. The people living in the Hittite geography believed that all kinds of negativities such as hunger, famine, natural disasters, physical and mental illnesses, military defeat, as a reflection of their way of perceiving life, came from the gods. Therefore, blessings that make life beautiful should also be sought from the gods. The way to ask for this and to inform the gods is to make an offering by arranging rituals and, if there are offended or angry gods, to please them and glorify the gods by dedicating offerings, sacrifices and offerings to them. It is possible to show the texts numbered CTH 407/ KBo 15, CTH 760. I. 2, CTH 431 I 1-6+C II 1-6, CTH 380 21-31+ Rev. 7-26, CTH 394 A 1-13+ A 17-32 as an example for the rituals

performed to calm the angry gods who sent illness as punishment. CTH 407/ KBo 15 is the text of the Puliša Ritual. In the text the presentation of a prisoner of war captured in the enemy country as a "scapegoat" and the sending back of a bull to the enemy's country, which is charged with the task of "carrying away the evil" are described. CTH 760. I. 2 text, originating from Kizzuwatna, is the ritual text performed for the warding off of these diseases to punish the royal couple with sickness by the god who was angered by their slanderous or profane behavior. In the text numbered CTH 431, the healing ritual performed by Bappi as a result of Goddess Huḫaššanalli's disease inflicting human beings is conveyed. The text CTH 380, which conveys Muršili II's wife Gaššuliaḫia praying to Goddess Leluani for healing, presents a clear example of a situation where an existing situation is considered wrong and punished with illness. Text CTH 394 is about the magic ritual performed by Ašḫella/Ašḫilla to end the epidemic in the headquarters. In the text, a ram is offered as a sacrifice to end the plague, which is believed to be infested by the gods, and then the woman, bread, beer and rams appointed as a proxy are left to the enemy border. In this way, it is aimed that the plague will leave the Hatti Country and pass into the enemy country.